

ارکان جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوق کیفری ایران و فرانسه

امین نیکومنظری

دانشجوی دوره دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

سرشناسه	: نیکومظری، امین، ۱۳۶۷
عنوان و نام پدیدآور	: ارکان جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوق کیفری ایران و فرانسه / نویسنده امین نیکومظری
مشخصات نشر	: تهران: کتاب آوا ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری	: ۱۱۲ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۰۷۸-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مسئولیت جزائی شخصیت حقوقی - ایران Criminal liability of juristic persons-Iran
موضوع	: شخصیت حقوقی - قوانین و مقررات - ایران Juristic persons-Law and legislationFrance
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ۴ الف ۹۴ ن / ۸۳۹ / KM
رده بندی ری	: ۳۴۶ / ۵۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۳۳۴۴۴۰

ارکان جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوق کیفری ایران و فرانسه

انتشارات کتاب آوا

مولف:	امین نیکومظری
ناشر:	کتاب آوا
نوبت چاپ:	اول ۱۳۹۷
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۰۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۰۷۸-۲

نشانی دفتر مرکزی: انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، بن بست حقیقت، پلاک ۴، واحد ۴
شماره های تماس: ۶۶۹۷۴۶۴۵ | ۶۶۹۷۴۱۳۰ | ۶۶۴۰۷۹۹۳ | دورنگار: ۶۶۴۶۱۱۰۸

www.avabook.com avabook_kazemi@yahoo.com

فروشگاه کتاب آوا: اسلام شهر، خیابان صیاد شیرازی (خیابان دانشگاه) نبش کوچه رستمنداری
تلفن: ۵۶۳۵۴۶۵۱

هرگونه تکثیر این اثر از طریق ارسال یا بارگذاری فایل الکترونیکی، یا چاپ و نشر کاغذی آن بدون مجوز ناشر، به هر شکل، اعم از فایل، سی دی، افست، ریسوگراف فتوکپی، زیراکس یا وسایل مشابه، به صورت متن کامل یا صفحاتی از آن، تحت هر نام اعم از کتاب، راهنما، جزوه، یا وسیله کمک آموزشی، در فضای واقعی یا مجازی، و همچنین توزیع، فروش، عرجه یا ارسال اثری که بدون مجوز ناشر تولید شده، موجب پیگرد قانونی است.

۱۱	مقدمه
۱۱	الف) تبیین موضوع تحقیق
۱۱	ب) ضرورت و اهداف تحقیق
۱۲	ج) سؤالات تحقیق
۱۳	د) فرضیه‌های تحقیق
۱۳	ه) پیشینه تحقیق
۱۳	و) قلمرو تحقیق
۱۴	ز) روش تحقیق
۱۴	ح) ساختار تحقیق

بخش اول: تریخچه، نظریات و خاستگاه قانونی

۱۷	فصل اول: پیشینه اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و فرانسه
۲۵	فصل دوم: مفهوم شخص حقوقی در نظام حقوقی ایران و فرانسه
۲۷	مبحث اول: اشخاص حقوقی حقوق داخلی
۲۹	مبحث دوم: اشخاص حقوقی بینالملل
۳۱	فصل سوم: پیامدهای پذیرش مسئولیت اشخاص حقوقی
۳۵	فصل چهارم: قابلیت انتساب جرم به شخص حقوقی
۳۶	مبحث اول: نظریه مسئولیت نیابتی
۳۷	مبحث دوم: نظریه شخصیت ثانویه (مسئولیت مستقیم)
۳۸	مبحث سوم: نظریه تقصیر جمعی (تجمع یا انباشتگی)
۳۹	مبحث چهارم: نظریه سیاست شخص حقوقی
۴۷	فصل پنجم: خاستگاه قانونی
۴۸	مبحث اول: جرائم مربوط به اشخاص حقوقی در قانون مجازات اسلامی

- مبحث دوم: کنوانسیون‌های بین‌المللی ۵۰
- مبحث سوم: سایر قوانین موضوعه ۵۱
- گفتار اول: قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ ۵۱
- گفتار دوم: قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۴/۱۷ ۵۲
- گفتار سوم: قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۲/۲۳ ۵۳
- گفتار چهارم: قانون قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳/۵/۲۵ ۵۳
- گفتار پنجم: قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹/۵/۹ ۵۳
- گفتار ششم: قانون کار مصوب ۱۳۶۹ ۵۴
- گفتار هفتم: قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۸ اصلاحی ۱۳۷۹/۱/۳۰ ۵۵
- گفتار هشتم: قانون تنظیم و توزیع کالاهای مورد احتیاج عام و مجازات گران‌فروشان مصوب ۱۳۵۳ ۵۶
- گفتار نهم: قانون مواد خوراکی، آرایشی و بهداشتی مصوب ۲۲ تیر ۱۳۶۴ با اصلاحات بعدی ۵۶
- گفتار دهم: قانون برار اورا، بهداشتار جمهوری اسلامی مصوب آذرماه ۱۳۸۴ ۵۶
- گفتار یازدهم: قانون مسئولیت مصوب ۱۳۶۹ ۵۶
- گفتار دوازدهم: قانون اصلاح قانون بیمه اجباری در مقابل اشخاص ثالث مصوب ۱۳۸۷/۴/۱۶ ۵۷
- گفتار سیزدهم: قانون تأمین اجتماع ۵۷
- گفتار چهاردهم: قانون نحوه اعمال تعزیرات قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قانون کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ ۵۸
- گفتار پانزدهم: قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۱۳ ۵۸

بخش دوم: تحلیل نظری عناصر سه گانه ارکان خاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و فرانسه

- فصل اول: ارکان جرائم اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و فرانسه ۶۱
- مبحث اول: رکن قانونی جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و فرانسه ۶۱
- مبحث دوم: رکن مادی ۶۳
- گفتار اول: رفتار فیزیکی ۶۴
- گفتار دوم: شرایط، اوضاع و احوال لازم برای ارتکاب جرم ۶۵
- بند اول: شرایط عمومی در نظام حقوقی ایران ۶۵
- الف. ارتکاب جرم توسط نماینده قانونی ۶۵
- ب. جرم به نام یا در راستای منافع شرکت باشد ۶۷
- ج. اعمال شخص حقوقی (اعم از خصوصی یا دولتی) از نوع تصدی باشد ۷۲

۷۸.....	بند دوم : شرایط عمومی در نظام حقوقی فرانسه.....
۷۹.....	بند سوم: شرایط اختصاصی.....
۷۹.....	الف. موضوع جرم ارتكابی و شیوه خاص ارتكابی.....
۷۹.....	ب. اوصاف مرتكب جرم و شیوه خاص ارتكاب جرم.....
۸۰.....	گفتار سوم: نتیجه حاصله و رابطه سببیت بین رفتار فیزیکی و نتیجه مجرمانه.....
۸۸.....	مبحث سوم: شروع به جرم در حقوق ایران و فرانسه.....
۸۹.....	مبحث چهارم: معاونت و مشارکت در جرم (اشخاص حقوقی) در نظام حقوقی ایران.....
۹۱.....	مبحث پنجم: معاونت و مشارکت در جرم اشخاص حقوقی در نظام حقوقی فرانسه.....
۹۲.....	مبحث ششم: رکن معنویدر نظام حقوقی ایران و فرانسه.....
۹۴.....	گفتار اول: علم و عمد شخص مسئول عمل دیگری.....
۹۴.....	گفتار دوم: علم حقیقی شخص حقوقی.....
۹۵.....	گفتار سوم: علم حقیقی در مدافعان شخص حقوقی.....
۹۶.....	مبحث ششم: رویه قضایی.....
۹۶.....	گفتار اول: پرونده آلودگی هوای شهر هواز.....
۹۸.....	گفتار دوم: پرونده آلودگی زیست محیطی شرکت نفت خوزستان.....
۹۹.....	گفتار سوم: پرونده مربوط به شکایت شرکت سسارد تهران.....
۹۹.....	گفتار چهارم: پرونده تخلف از نظامات دولتی و مقررات ایمنی.....
۱۰۱.....	نتیجه گیری.....
۱۰۵.....	پیشنهادهای.....
۱۰۷.....	فهرست منابع.....
۱۰۷.....	یک. کتب فارسی.....
۱۰۹.....	دو. مقالات فارسی.....
۱۱۰.....	سه. پایان نامه های فارسی.....
۱۱۰.....	چهار. کتب انگلیسی.....
۱۱۱.....	پنج. مقالات انگلیسی.....

الف) تبیین موضوع تحقیق

پدیداری شخصیت حقوقی^۱، خاستگاه تاریخی و آثار ناشی از آن، از دیرباز در حقوق خصوصی و عمومی مطرح بوده است. هریک از نظام‌های حقوقی بر اساس مبانی و دیدگاه خاص خود، در این باره موضع گیری نموده‌اند. آنان سرانجام تردید خود را در پذیرش مسئولیت اشخاص حقوقی کنار گذاشته و آن را در زمره تابعان حقوق مدنی قرار داده‌اند. هرچند در قلمرو کیفری، مسئولیت اشخاص مزبور با تأخیری بیشتر و تأملی افزون‌تر پذیرفته شده است.^۲ زیرا دلایلی مانند: ناممکن بودن اجرای برخی از تیرها، اصل شخصی بودن مجازات و از همه مهمتر، فقدان اراده قصد در نزد اشخاص حقوقی، سبب طبع فرمدارانه قوانین کیفری می‌شود که پذیرش مسئولیت از سوی این اشخاص را دچار مشکل می‌کند. با این وجود، امروزه بسیاری از تعاملات اجتماعی و اقتصادی به وسیله اشخاص حقوقی و شرکت‌ها انجام می‌گیرد. با توجه به توسعه تجارت و پیچیدگی‌های صنعت و فناوری، این اشخاص جایگاه و نقشی پیدا کرده‌اند که عملاً قابل حذف یا نادیده‌انگاری نیستند.

ب) ضرورت و اهداف تحقیق

گذشته از تحولات اقتصادی و سیاسی یک کشور، قدرت و نفوذ شرکت‌ها، عناصر یکی از مصادیق اشخاص حقوقی، همواره رو به تزاید بوده و به هیچ‌وجه تضعیف نخواهد شد.^۳ حتی برخی از انواع جرایم اشخاص حقوقی به شاخه‌های عظیم تجارت بدل شده است؛ قاچاق مواد مخدر، انسان،

^۱ - Juridical Personality

^۲ - شریفی، محسن و حبیب زاده، جعفر، دگرگونی‌های مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در ایران، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۲، ۱۳۹۲، ص. ۵۸

^۳ - اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، چاپ سی و دوم، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۳، ص. ۵۸

^۴ - محسنی فرید، تحولات مسئولیت کیفری شرکت‌ها (از نظر تا عمل)، نشریه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۵۱، ۱۳۸۹

فحشا، اعضای بدن و... نمونه‌هایی از این قبیل است که غالباً با همکاری چند شرکت با تابعیت‌های گوناگون، تحت یک تشکیلات و سازمان پیچیده صورت می‌گیرد.^۱ عدم تعقیب قانونی شرکت‌ها موجب بدبینی در عرف جامعه می‌گردد لذا باید رفتارهای مجرمانه شرکت‌ها به روشنی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد زیرا رفتارهای ارتكابی آنها دارای آثار سوء اجتماعی بوده که می‌تواند به بسیاری از امور مانند محیط زیست، اقتصاد و نیز محیط کار صدمات جبران ناپذیری وارد آورد.^۲ نظام حقوق کیفری فرانسه بسیار قبل‌تر از نظام حقوق کیفری ایران مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی را مورد پذیرش قرار داده است به طوری که می‌توان گفت قانون‌گذار کیفری ایران از نظام حقوق کیفری فرانسه در این خصوص بهره‌گیری نموده و به عبارت بهتر مواد مرتبط در قانون مجازات اسلامی طرح‌های قانون کیفری فرانسه است. به همین جهت ضرورت دارد که مواد مرتبط با قانون فرانسه و نیز قوانین ایران به نحو دقیق‌تر مورد مذاقه قرار گیرد و ارتباط آن از حیث شباهت و تفاوت مورد ارزیابی دقیق‌تری قرار گیرد.

ج) سؤالات تحقیق

جرائم اساساً دارای سه عنصر قانونی، مادی و معنوی هستند که فقدان برخی از این عناصر در اشخاص حقوقی، مسؤلیت کیفری آن‌ها را با چالش مواجه ساخته است. با توجه به مواد پیش‌گفته در قانون مجازات اسلامی، انتساب جرم به اشخاص - معنوی - بر پایه نظریه نمایندگی^۳ استوار گردیده است. به عبارت دیگر، نماینده قانونی شخص حقوقی، به نمایندگی از وی مرتکب جرم می‌شود. با این وصف، باید مشخص نمود که (۱) با توجه به ماهیت اشخاص حقوقی ارکان سه‌گانه جرم و شرایط انتساب جرم به آنها چگونه است؟ (۲) آیا امکان تحقق شروع به جرم، معاونت و مشارکت در جرم برای اشخاص حقوقی وجود دارد؟ (۳) عناصر متشکله جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوق کیفری فرانسه چگونه است و چه تفاوتی با نظام حقوقی ایران دارد؟ (۴) آیا معاونت و مشارکت در جرم در نظام حقوقی فرانسه برای اشخاص حقوقی قابل پذیرش می‌باشد؟

^۱ - Newburn, Tim. (2007), p:22

^۲ - uhimann, 2015: p61

^۳ - Agency theory

(د) فرضیه‌های تحقیق

فرضیه ۱: انتساب رفتار مجرمانه به اشخاص حقوقی جدای از نماینده قانونی در نظام حقوقی ایران و فرانسه امکان‌پذیر است.

فرضیه ۲: امکان شرکت و معاونت در جرم از سوی شخص حقوقی صرف نظر از رفتار مجرمانه نماینده قانونی قابل استنتاج است.

فرضیه ۳: عناصر متشکله جرایم اشخاص حقوقی در نظام حقوقی فرانسه تفاوت محسوسی با نظام حقوق کیفری ایران ندارد.

فرضیه ۴: معاونت و مشارکت در جرم برای اشخاص حقوقی در نظام حقوق کیفری فرانسه پیش بینی نشده است.

(ه) پیشینه تحقیق

در خصوص شرایط و مؤلف مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی تا کنون پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است. اما با توجه به وسعت خاص این دسته از اشخاص تاکنون هیچ پژوهشی به طور مستقل در خصوص جرائم ارتکابی اشخاص حقوقی صورت نگرفته است. با این وصف پژوهش حاضر فاقد پیشینه پژوهشی می‌باشد. ذکر است با توجه به نوظهور بودن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قانون مجازات اسلامی رویه خدایی در این حوزه قابل توجه نمی‌باشد.

(و) قلمرو تحقیق

نظام حقوقی ایران، به رغم پذیرش مفهوم «شخصیت» در قانون تجارت مصوب سال ۱۳۰۴ و قبول مسئولیت مدنی این پدیده در قانون مسئولیت مدنی مصوب سال ۱۳۲۹، همواره نسبت به امکان ارتکاب بزه از این ناحیه، با تردید مواجه بوده است. نخستین تلاش قانون‌گذار برای ضابطه مند کردن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، مربوط به قانون جرایم رایانه‌ای مصوب سال ۱۳۸۸ است. سرانجام در قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲، امکان ارتکاب جرم و نیز مسئولیت کیفری آنان به موجب ماده ۱۴۳ همان قانون به طور عام به رسمیت شناخته شد. اما از لحاظ نظری، همچنان لازم است امکان ارتکاب و انتساب فعل مجرمانه به این گونه اشخاص غیر حقیقی، مورد تجزیه و تحلیل حقوقی قرار گیرد. با توجه به اینکه قوانین ایران در زمینه اشخاص حقوقی منبعث از قوانین

فرانسه می باشد، این قوانین با قوانین ایران دارای همپوشانی بوده به طوری که در این پژوهش سعی شده است حتی الامکان از شرح قانون فرانسه خودداری گردد.

ز) روش تحقیق

در خصوص روش تحقیق در این پژوهش لازم به ذکر است که مطالب و موضوعات ارائه شده از سوی صاحبان علم حقوق در موضوع حقوق جزای عمومی با روش فیش برداری و ارجاع به آن در پایان نامه گردآوری شده و عقاید حقوقدانان در تفسیر قوانین و مقررات مرتبط ذکر و سپس به تحلیل آنها پرداخته و پیشنهادهای اصلاحی به منظور رفع خلأها و کاستی ها در قانونگذاری و رویه قضایی موجود پرداخته می شود و در نتیجه روش تحقیق به صورت کتابخانه ای می باشد.

ح) ساختار تحقیق

پژوهش حاضر در دو فصل کلی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته که در فصل اول، در ابتدا پیشینه وضع مسئولیت کیفری در محازات از دوره باستان تا نظام معاصر و در کشورهای مختلف مورد بحث قرار گرفته و ضمن ارائه نظریات موجود در زمینه شناخت مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی به جایگاه آن در قانون مجازات اسلامی و قوانین فرانسه و همین طور رویه قضایی می پردازد.

در فصل دوم ارکان متشکله جرائم اشخاص حقوقی اسم از ارکانیادی و معنوی به تفصیل مورد بحث قرار می گیرد و سپس به شرایط انتساب رفتار مجرمانه به اشخاص حقوقی پرداخته و همچنین شرکت، معاونت و شروع به جرم را در خصوص اشخاص حقوقی مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد.